

УДК 553.99(477)

О.А. ВИШНЕВСЬКИЙ, С.В. КУШНІР

Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення
імені М.П. Семененка НАН України
03680, м. Київ, пр-т Акад. Палладіна, 34

БУРШТИН УКРАЇНИ

На теренах сучасної України бурштин відомий принаймні з часів пізнього палеоліту. Свідченням тому є знахідки його необроблених шматків разом із предметами побуту в культурних шарах віком від 17 до 20 тис. років поблизу Каніва. Вироби з бурштину з'являються в українських землях приблизно 5—7 тис. років тому. Перші писемні згадки про геологічні знахідки бурштину в Україні належать до середини XVIII ст. (А. Rzaczynski, 1736). Цілеспрямовані його дослідження та пошуки були започатковані лише в першій чверті XX ст. (П.А. Тутковський, 1911; П.І. Василенко, 1933).

За розвіданими запасами бурштину Україна займає третє місце у світі, вслід за Польщею (700 тис. т) та Росією (160 тис. т). На цей час на території країни відкрито шість родовищ та декілька десятків проявів бурштину. Поодинокі ж його знахідки зафіксовані практично по всій Україні й обчислюються сотнями.

Родовища та більшість з відомих проявів українського бурштину належать до *Балтійсько-Дніпровської бурштиноносної субпровінції*, що простягається з північного заходу на південний схід понад 2000 км, місцями досягає 500 км завширшки та охоплює Південну Швецію, Данію, північні райони Німеччини, Польщу, Калінінградську область Росії, південь Латвії та Литви, захід Білорусі, Українське Полісся та Придніпров'я. В свою чергу, в межах української частини субпровінції виділено два бурштиноносні басейни — Прип'ятський та Дніпровський.

Прип'ятський басейн охоплює північні райони Волинської, Рівненської, Житомирської та Київської областей. У його межах розвідані два родовища з балансовими запасами (Клесівське і Вільне), чотири з умовно балансовими (Дубівське, Вікторівське, Петрівське, Вирка), виділено понад 30 перспективних ділянок. Промислові поклади бурштину в межах басейну пов'язані переважно з двома прошарками олігоценових кварцових пісків, які залягають на глибині від 2,5 до 10 м від земної поверхні та мають сумарну потужність 0,5—5,0 м. Вміст бурштину в них коливається

© О.А. ВИШНЕВСЬКИЙ,
С.В. КУШНІР, 2007

ся від декількох до кількох сотень грамів на кубічний метр, а загальні запаси в регіоні оцінено щонайменше в 100 тис. т.

У межах *Дніпровського басейну* бурштин пов'язаний виключно з алювіальними відкладами Дніпра та його приток. Промислові поклади поки що не виявлені, проте виділено декілька перспективних ділянок, зокрема Канівська та Дніпропетровська.

Близько десятих проявів бурштину з невизначеними ресурсами відомі також у Львівській та Івано-Франківській областях. Ці прояви утворюють *Дністровський басейн*, який належить до *Карпатської бурштиноносної субпровінції*.

Стосовно походження українського бурштину, зокрема поліського та дніпровського, досить тривалий час домінувало уявлення про його привнесення в місця сучасного залягання морськими течіями з Прибалтики. І дійсно, в епоху інтенсивного бурштиноутворення територія від Північно-Західної Європи до Південного Приуралля була морським басейном, існування течій в якому, а отже, і перенесення бурштину уявляються цілком імовірними. Крім того, результати вивчення викопної флори та фауни вказують на однаковий вік основних бурштиноносних шарів Прибалтики та Українського Полісся. Проте аналіз палеогеографічних та палеоседиментаційних умов пізнього еоцену — раннього олігоцену вказує, що в ті епохи на території північно-західної України існували сприятливі умови для формування покладів бурштину місцевого походження. Крапку в цьому дискусійному питанні нещодавно поставили науковці Інституту зоології НАН України. Проведене ними дослідження (Т.М. Длуський, Є.Е. Перковський, 2002) продемонструвало істотні відмінності між інклюзами фауни мурашок у поліському та прибалтійському бурштині, що доводить їх незалежне походження.

Загалом український бурштин має типові хімічний склад та фізичні властивості. За вмістом бурштинової кислоти, який коливається від 2 до 6 %, український бурштин належить до найціннішого різновиду викопних смол — сукциніту. Показник заломлення його незмінених різновидів 1,540—1,551, окиснених — 1,550—1,561. Густина варіює від 1,04 до 1,18 г/см³. Твердість становить 25—35 кг/мм², хоча у деяких зразках карпатського бурштину вона вища й досягає 40—45 кг/мм².

Форма виділень бурштину з родовищ та проявів України дуже різноманітна — від неправильної до ізометричної. Найчастіше трапляються витягнуті та сплюснені шматки з нерівною кавернозною поверхнею, кутасті, інколи — заокруглені або овальні індивіди, які мають багатошарову оолітово-шкарлупувату будову.

Середні лінійні розміри шматків поліського та дніпровського бурштину від 1 до 10 см, маса — від декількох до кількох сотень грамів. Великі індивіди, масою 0,5 кг і більше, вкрай рідкісні. Найбільша знахідка останніх років — шматок бурштину масою 3,95 кг, виявлений поблизу селища Дубівка Володимирецького р-ну Рівненської обл. У Музеї коштовного та декоративного каміння у Володарськ-Волинському зберігається зразок бурштину масою 1040 г, видобутий під час розвідувальних робіт на Клесівському родовищі. Раніше великі шматки бурштину знаходили неподалік с. Нові Петрівці на Київщині (0,7 кг), на р. Самара поблизу Дніпропетровська (0,6 та 0,5 кг). В околицях Львова свого часу були знайдені самородки бурштину масою 6,0 та 1,3 кг.

Чудовою особливістю українського бурштину є багатство його забарвлення. За різноманітністю кольорів і відтінків він перевершує як знаменитий прибалтійський, так і бурштин з інших регіонів світу. Навіть те, що серед українського бурштину переважають непрозорі та напівпрозорі різновиди (частка прозо-

рих каменів не перевищує 20—30 %), аніскільки не знижує його декоративність та привабливість, швидше навпаки. Ця його особливість робить забарвлення насиченішим, підкреслює внутрішній малюнок каменів. Варто звернути увагу також на те, що бурштин з різних регіонів України має різну кольорову гаму. Наприклад, бурштин Карпат жовтий, помаранчево-жовтий, інколи червонувато-коричневий. Бурштин Передкарпаття здебільшого сірувато- та кремово-білий, жовтий, коричнево-жовтий. В околицях Львова поширений бурштин дуже привабливого вишнево-червоного кольору. Забарвлення поліського бурштину є неперевершеним за своєю широтою й утворює практично безперервний ряд від білого та жовтувато-білого через жовте, рожеве, червоне до практично чорного. Дуже ефектні лимонно-жовті камені. А бурштин зеленувато-жовтого кольору є унікальний, оскільки трапляється лише на Поліссі.